

ANALYSIS OF ARTISTIC AND FIGURATIVE MEANS OF EXPRESSING THE CONCEPT OF SIN

Umurzaqov Dorobjon Bahodirovich

Acting Associate Professor, UNIEP

Irgashev Mahmudjon Usmonovich

Acting Associate Professor, UNIEP

Abstract

This article analyzes the artistic and figurative features of expressing the concept of “sin” in Uzbek literature. The linguocultural and semantic nature of the concept of sin, as well as its representation in literary texts through metaphors, symbols, and allusions, are examined. The study provides a comparative analysis of the system of images found in the works of representatives of both classical and contemporary literature.

Keywords

concept, sin, artistic image, metaphor, symbol, linguopoetics, religious allusion, spiritual suffering.

GUNOH KONSEPTINING BADIY-OBRAZLI IFODA VOSITALARI TAHLILI

UNIEP dotsenti vazifasini bajaruvchi Umurzaqov Dorobjon Bahodirovich

UNIEP dotsenti vazifasini bajaruvchi Irgashev Mahmudjon Usmonovich

Annotatsiy. Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotida «gunoh» konseptining badiiy-obrazli ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Gunoh tushunchasining lingvomadaniy va semantik tabiati, uning badiiy matndagi metaforalar, ramzlar va allyuziyalar orqali ochib berilishi yoritiladi. Tadqiqotda mumtoz va zamonaviy adabiyot vakillari asarlaridagi obrazlar tizimi qiyosiy tahlilga tortilgan.

Kalit so‘zlar: konsept, gunoh, badiiy obraz, metafora, ramz, lingvopoetika, diniy allyuziya, ruhiy iztirob.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslik va adabiyotshunoslikda kognitiv aspekt va lingvokulturologiya yoʻnalishlari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Inson maʼnaviy olamini belgilovchi asosiy tushunchalardan biri — bu gunoh konseptidir. Gunoh nafaqat diniy-falsafiy kategoriya, balki badiiy tafakkurning muhim obekti hamdir.

Badiiy adabiyotda gunoh konsepti qahramonlarning ruhiy olamini, ichki ziddiyatlarini va jamiyatdagi axloqiy inqirozlarni ochib berishda yetakchi rol oʻynaydi. Ushbu konsept matnda turli badiiy-obrazli vositalar orqali voqelanadi. Maqolaning dolzarbligi tildagi abstrakt tushunchalarning badiiy matnda qanday qilib konkret obrazlarga koʻchishini lingvopoetik jihatdan tadqiq etish bilan belgilanadi.

Gunoh konseptining lingvomadaniy tabiati

Gunoh konsept sifatida milliy va diniy qadriyatlar bilan chambarchas bogʻliq. Sharq islom madaniyatida ushbu konsept «isyon», «xato», «ayb», «maʼsiyat» kabi tushunchalar tizimi bilan tutashadi. Tilda bu konsept asosan quyidagi uchta asosiy yoʻnalishda namoyon boʻladi:

Ilohiy qonuniyatlarni buzish: Yaratuvchining amrlariga qarshi chiqish.

Ijtimoiy axloqni paymol qilish: Jamiyat va insonlar oldidagi majburiyatlarni bajarmaslik.

Vijdon oldidagi masʼuliyatsizlik: Shaxsning oʻz «Men»i bilan ziddiyati. Badiiy asarlarda mazkur konsept shunchaki lugʻaviy birlik sifatida qolmaydi, balki murakkab badiiy tasvir vositalari zanjirini yuzaga keltiradi.

Mumtoz adabiyotda gunoh va tavba mutanosibligi

Oʻzbek mumtoz sheʼriyatida, xususan, Alisher Navoiy ijodida gunoh konsepti odatda odamzodning ojizligi va Yaratuvchining rahmatiga boʻlgan ehtiyoji kontekstida tahlil qilinadi. Navoiy lirikasida gunoh koʻpincha «qoralik», «zanjir» yoki «ogʻir yuk» metaforalari orqali ifodalanadi.

«Kechir, yo Rab, gunohimni, agarchi hadu poyoni yo‘qdir...»

Mumtoz she‘riyatda gunohning badiiy-obrazli ifodalari quyidagi ramzlarga tayanadi:

Nafs obrazi: Gunohning bosh sababchisi sifatida it, ajdaho yoki makkor ayol qiyofasida jonlantiriladi.

Zulmat (tun): Gunohkor qalbning ilohiy nurdan mahrum bo‘lishi qorong‘ulik orqali ko‘rsatiladi.

Ko‘z yoshi: Gunohlarni yuvuvchi vosita — ramziy poklanish suvi.

Zamonaviy o‘zbek nasrida gunoh konseptining badiiy evolyusiyasi

XX va XXI asr o‘zbek adabiyotida gunoh konsepti ancha psixologik va falsafiy mazmun kasb etdi. Abdulla Qodiriyning «O‘tkan kunlar» romanidan boshlab, Cho‘lpon, Odil Yoqubov, Pirimqul Qodirov, Abdulla Qahhor va keyingi davr ijodkorlari (masalan, Nazar Eshonqul, Ulug‘bek Hamdam) asarlarida gunoh insonning ichki fojiasi sifatida tasvirlanadi.

1. Metaforik ifodalar

Zamonaviy nasrda gunoh konsepti inson organizmi yoki tabiat hodisalari bilan metaforalashtiriladi:

Kasallik sifatida: Gunohkorlik hissi ruhni ich-ichidan kemiruvchi dard, rak yoki maxov kasalligiga o‘xshatiladi.

Yuk va zanjir: Qahramonning yelkasidagi ko‘rinmas og‘ir tosh, uni yerga tortuvchi kuch sifatida tasvirlanadi.

2. Ramziy (simvolik) obrazlar

Nazar Eshonqul asarlarida (masalan, «Maymun yetaklagan odam» qissasida) gunoh va ma‘naviy tubanlik maymun obrazi orqali ramziylashtiriladi. Inson o‘z gunohlari sababli asl qiyofasini yo‘qotib, hayvoniy darajaga tushishi badiiy ifodasini

topadi. Quduq, loy, botqoq kabi obrazlar ham gunoh va botil dunyoning ramzi sifatida tez-tez qo'llanadi.

3. Allyuziya va reminissensiyalar

Ko'plab asarlarda diniy syujetlarga (Odam Ato va Momo Havoning jannatdan haydalishi, Qobil va Hobil qissasi, Yusuf va zalolat) allyuziyalar qilinadi. Shaxsning sodir etgan xatosi ushbu umumbashariy arxetiplar fonida yoritib beriladi.

Badiiy matn tahlili va lingvopoetik xususiyatlar

Gunoh konseptini ifodalovchi leksemalar matnda stilistik figuralar hosil qiladi. Quyidagi jadvalda konseptning badiiy matndagi asosiy funksional-obrazli ko'rinishlari keltirilgan:

Ifoda vositasi	Badiiy matndagi vazifasi	Misol (Umumlashtirilgan obraz)
Olitsetvoreniye (Jonlantirish)	Gunohni mustaqil harakatlanuvchi kuchga aylantirish	«Gunoh ortimdan soyadek ergashib kelardi...»
Oksimoron	Ichki ziddiyatni, gunohning aldamchi lazzatini ko'rsatish	«Shirin gunoh», «Lazzatli azob»
Graditsiya (Tadrij)	Ruhiy tushkunlikning kuchayib borishini ifodalash	«Xato qildi, adashdi, gunohga botdi, jinoyatga qo'l urdi».

Qahramonlarning ichki nutqida (monologlarda) gunoh konsepti ko'pincha so'roq va undash gaplar, qisqa-qisqa jumlarlar orqali beriladi. Bu personajning ruhiy iztirobi va vijdon azobini (refleksiyasini) tinglovchiga ta'sirliroq yetkazishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zbek adabiyotida gunoh konsepti faqatgina diniy-huquqiy tushuncha emas, balki inson ruhiyatining eng tub qatlamlarini ochib beruvchi badiiy-estetik kategoriyadir. Ushbu konsept badiiy matnlarda quyidagi xususiyatlarga ega:

Ramziylik: Gunoh turli hayvoniy obrazlar (maymun, ilon), tabiat hodisalari (zulmat, botqoq) orqali vizuallashtiriladi.

Psixologizm: Mualliflar gunoh sodir etgan shaxsning vijdon azobini ichki monologlar va metaforik kasalliklar orqali tasvirlaydilar.

Davomiylik: Mumtoz adabiyotdagi diniy-tasavvufiy talqinlar zamonaviy nasrda ijtimoiy-psixologik va ekzistensial mazmun bilan boyitilgan.

Gunoh konseptining badiiy-obrazli vositalarini o'rganish asarning asl g'oyaviy mazmunini va yozuvchining individual uslubini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to'plami. – Toshkent: Fan, 1995.
2. Qodiriy Abdulla. O'tkan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2008.
3. Eshonqul Nazar. Maymun yetaklagan odam. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004.
4. Hamdam Ulug'bek. Muvozanat. – Toshkent: Sharq, 2003.
5. Popova Z.D., Sternin I.A. Kognitivnaya lingvistika. – M.: AST: Vostok-Zapad, 2007.